

Н.В. Резнікова // Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. – 2014. – № 1. – С. 164–168.

8. Резнікова Н.В. Антиномія залежності та розвитку в умовах глобальної взаємодії / Н.В. Резнікова / Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. Випуск 112. Частина II. – К. : КНУ, 2013. – С. 136–144.

9. Резнікова Н.В. Глобальна економічна вза-

ємозалежність: сучасна парадигма та детермінанти модифікації : [монографія] / Н.В. Резнікова. – К. : ВІСТКА, 2013. – 456 с.

10. Резнікова Н.В. Роль прямих іноземних інвестицій в продукуванні економічного зростання країн, що розвиваються: парадокси фінансової залежності / Н.В. Резнікова // Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 6. – С. 86-93.

ТРАНСМІСІЙНІ КАНАЛИ ІНТЕГРОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ: РОЛЬ ТОРГІВЛІ ТА ФІНАНСІВ У ГЛОБАЛЬНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

TRANSMISSION CHANNELS OF THE INTEGRATED ECONOMIC ENVIRONMENT: THE ROLE OF TRADE AND FINANCE IN THE GLOBAL COOPERATION

У статті розглянуто канали впливу торгівлі та фінансів на розвиток інтеграційної взаємодії між країнами, акцентуючи увагу на макроекономічних взаємозв'язках, що виникають у процесі глобальної співпраці. Інтеграція досліджена через такі важливі функції загального порядку, як приплив та відплив капіталу, структура торгівлі, з урахуванням ролі мікроекономічних аспектів, що вимагають більш тривалого періоду реалізації.

Ключові слова: економічна інтеграція, фінансова інтеграція, Центр – Периферія, структура торгівлі, внутрішні дисбаланси, відкритість економіки.

В статье рассмотрены каналы влияния торговли и финансов на развитие интеграционного взаимодействия между странами, акцентируя внимание на макроекономических взаимосвязях, которые возникают в процессе глобального сотрудничества. Интеграция исследована через такие важные функции общего порядка, как приток

и отток капитала, структура торговли, с учетом роли микроэкономических аспектов, которые требуют более длительного периода реализации.

Ключевые слова: экономическая интеграция, финансовая интеграция, Центр – Периферия, структура торговли, внутренние дисбаланси, открытость экономики.

The channels of impact of trade and finance on the development of integrative interaction between countries are analyzed, with emphasis on relations at macro level, which occur in the process of global cooperation. Integration is investigational through such important functions of general order, as a wave and outflow of capital, pattern of trade, taking into account the role of microeconomic aspects that require more protracted period of realization.

Key words: economic integration, financial integration, Center versus Periphery, pattern of trade, internal imbalances, openness of economy.

УДК 339.98-339.96

Рубцова М.Ю.

к.е.н, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Актуальність дослідження інтеграції визначається суперечливістю сучасних інтеграційних процесів у різних регіонах світу на фоні глобальних змін системного характеру. У рамках традиційного підходу інтеграція розглядається як процес взаємопроникнення, об'єднання двох і більше систем унаслідок гармонізації їхніх стосунків та інтересів, іншими словами, винятково як прояв існуючої «дуальної єдності» – універсалізації та фрагментації світового економічного простору. Своєю чергою, більш сучасний погляд в основу дослідницького ракурсу ставить не лише проблему пошуку суттєвих розбіжностей між існуючими уявленнями про інтеграційні процеси як спосіб оптимального збалансування протидіючих сил із подальшою уніфікацією інтересів у межах усієї системи, а й акцентує увагу на неспроможності націоналістичної парадигми, що пропонує спрощене бачення політичної й економічної дійсності як суто об'єднання національних економік, висвітлювати новітні тенденції інтеграційної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інтеграція передбачає існування широкого спектру мікроекономічних та макроекономічних аспектів її реалізації, а тому вимагає від держав-учасниць не лише гармонійного поєднання їхніх зусиль, але й зрівноваження методів та механізмів розвитку. Із макроекономічного боку, як зазначає З. Луцишин, інтеграція торкається таких важливих функцій загального порядку, як приплив та відплив капіталу, тоді як мікроекономічні аспекти вимагають більш тривалого періоду реалізації, оскільки слід ураховувати численні способи організації праці управління, відмінності в методах розрахунків, визначення індикативних показників – орієнтирів економічного розвитку та росту, недосконалість чи відсутність інтеграційних механізмів [4].

Своєю чергою, Е. Азроянц досить влучно характеризує місце і роль інтеграційних зрушень у загальному глобалізаційному процесі. Зокрема, він зазначає таке: глобалізація є метою історичного прогресу; інтеграція і дезінтеграція є тенден-

ціями, що визначають його динаміку, тоді як інтернаціоналізація є сучасним етапом глобалізації. Такий підхід передбачає розгляд глобалізації не як стратегії, що ставить за мету досягнення гомогенності, а як найважливіше джерело різноманітності – збирання до цілого різноманітних складників. При цьому різноманітність є не тенденцією, а результатом, що визначає життєздатність системи, який не можна ототожнювати з дезорганізацією і хаосом [2].

Зазначену думку продовжує в своїх міркуваннях Т. Кальченко, звертаючи увагу на той факт, що, з одного боку, глобалізація посилює центро-периферичне розчленіння світу, але з іншого – та ж глобалізація істотно змінює структуру даного відношення [3, с. 141]. Такий процес не тільки ускладнюється в результаті появи центрів на периферії й ознак периферії у центрі, а також унаслідок активізації пов'язаних і проміжних ланок між цими двома структурними позиціями супроводжується розмиванням самої чіткості цих світових відносин. Їх кордони, вірніше кордони двох полюсів, стають рухливими, обидва полюси вбудовуються один у другий, посилюється значення зворотного впливу периферії на центр, виникає (через ускладнення всіх цих зв'язків) можливість зміни периферійного статусу значних за розміром країн, що розвиваються. Якщо цей процес доповнити реалізацією принципу централізму, а отже, і «антицентру», або антицентричності (за В. Пантінін), які, за словами М. Чешкова, не є пов'язаними з глобалізацією чи принаймні не створюються нею, то можна вважати, що глобальна взаємозалежність зі своєю колишньою, центро-периферичною формою істотно трансформується [9, с. 26].

Постановка завдання. Ми пропонуємо розглянути канали впливу торгівлі та фінансів на розвиток інтеграційної взаємодії між країнами, акцентуючи увагу на макроекономічних взаємозв'язках, що виникають у процесі глобальної співпраці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Намагання розв'язати суперечність між вигодами від глобалізації і пов'язаною з нею відкритістю та алокаційною ефективністю та загрозами, що породжуються такою відкритістю і які втілюються у підвищенні залежності економічного зростання та національного добробуту від екзогенних факторів, простежуються у процесах регіоналізації [6, с. 173] (рис. 1, 2).

Останні, по суті, відображають формування своєрідного фрагмента глобальної економіки, який вміщує більшою мірою її позитивні риси, ніж вона сама в цілому може їх втілити (наприклад, з огляду на збереження обмежень факторної мобільності й ті чи інші інституціональні детермінанти та регуляторні бар'єри), та обмежує вплив її негативних проявів.

Можна стверджувати, що внаслідок глобалізації такі підсистеми міжнародної економіки, як великі відносно закриті економіки, втрачають більшість своїх позитивних ознак, що прямо впливають із більш низької чутливості до змін глобальної кон'юнктури, вищого рівня диференціації виробництва і споживання та менш вираженої потреби реагувати на коливання валютних курсів [7]. Тобто такі ознаки можна сформувати на рівні групи країн, які їх набувають у процесі регіональної інтеграції, перетворюючись на велику відносно закриту економіку на якісно новому рівні. Такий рівень повинен передбачати, що інтегрований економічний простір стає спроможним протистояти викликам

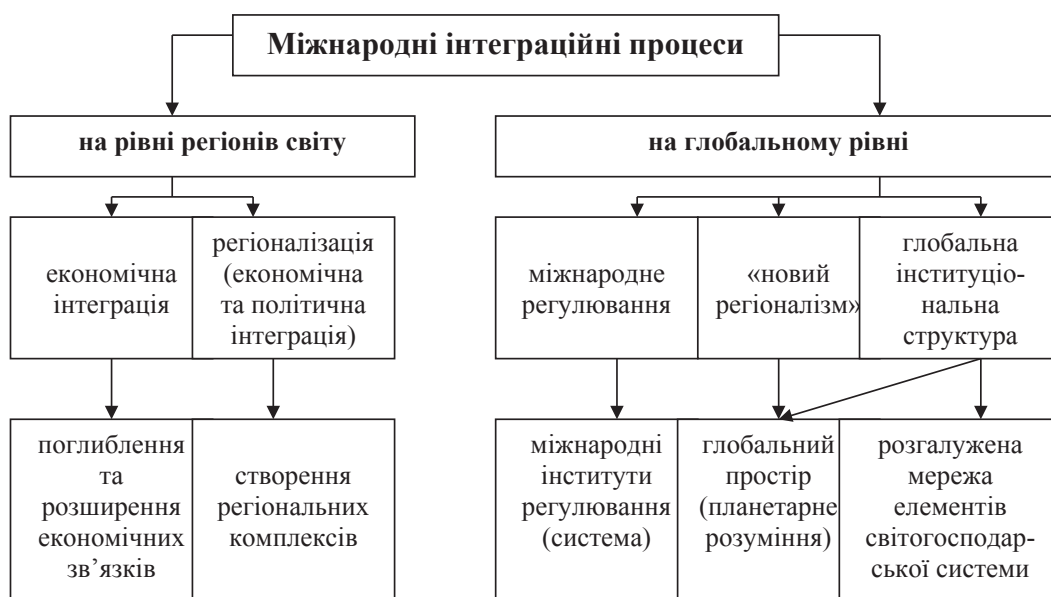

Рис. 1. Співвідношення глобалізаційних та інтеграційних тенденцій [5]

глобалізації, забезпечуючи акомодацию шоків за рахунок внутрішньої трансформації своїх власних складових елементів.

Однак найбільш суперечливим моментом у даному разі є те, що зростаюча нерівномірність у темпах економічного розвитку країн та рівня добробуту їх населення не завжди залежить лише від виробничої функції їхніх національних економік, але й від ступеню центрованості її фінансово-торгівельних зв'язків (тоді як оптимальне використання наявного виробничого, ресурсного, трудового, науково-інноваційного потенціалу виступає додатковими умовами успішного позиціонування країни на світовому ринку) (рис. 3).

Таким чином, наявні диспропорції у розвитку регіонів на рівні національному тим більше зростають у розрізі «національна економіка – регіональне об'єднання – світова економіка».

Звідси можна зробити висновок про те, що фінансова глобалізація призводить до покращання макроекономічних показників тієї чи іншої країни за умови наявності так званих вихідних умов, які водночас можуть стати певним здобутком для урядів тих держав, що на момент включення у глобальний ринок не мали достатньо чітких стартових позицій. Таким чином, переваги глобалізації, якими прагнуть скористатися країни, сприймаючи їх як часткову кінцеву мету, можуть виглядати

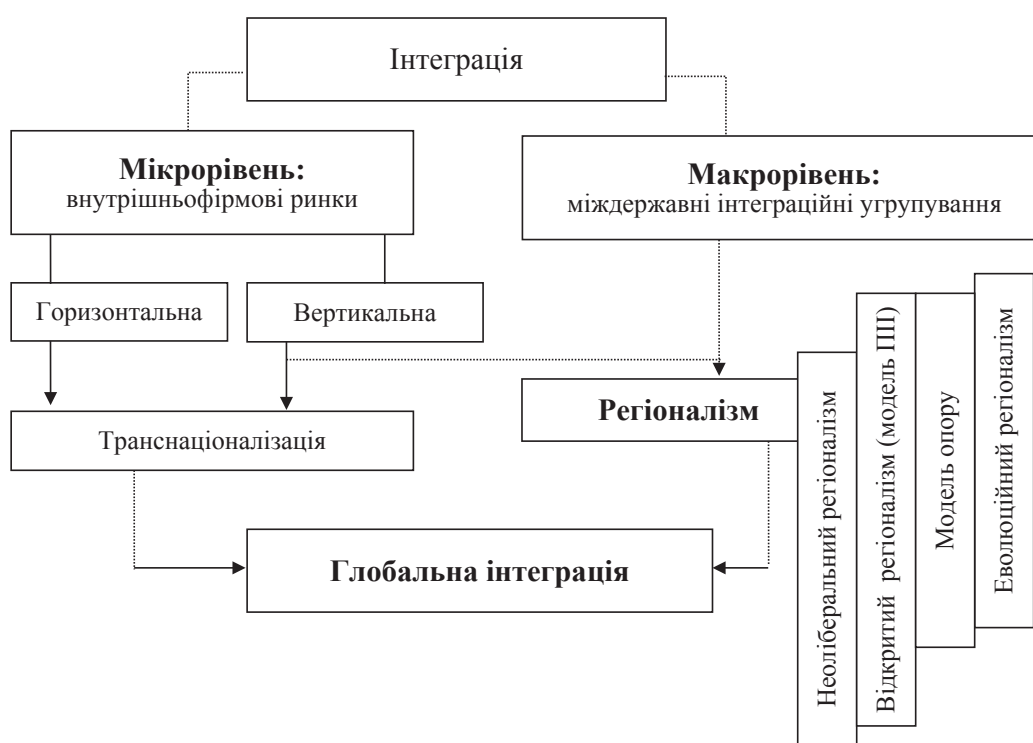

Рис. 2. Структура інтеграційного процесу

Рис. 3. Вплив глобалізації на макроекономічну стабільність

додатковими конкурентними перевагами для тих країн, що оперують ними на момент залучення до активної світової торгівлі.

Емпіричний досвід демонструє, що ступінь економічної доцільності фінансової інтеграції може відрізнятися залежно від дії часового фактору, що пояснюється більш активним втручанням на неї так званих непрямих каналів впливу порівняно з традиційними чинниками, що визначають рівень підтримки джерел внутрішнього інвестування (рис. 4). Мова йде про те, що в суто теоретичному розрізі досить важко виявити потенційні ефекти фінансової інтеграції, враховуючи весь комплекс зростання утворюючих чинників, інституційного забезпечення, розвитку фінансового сектору, якості макроекономічної політики. Основна причина полягає в тому, що кожен із перелічених факторів сам по собі в тій чи іншій ситуації може відігравати провідну роль в отриманні фінансових вигод від розвитку інтеграційних процесів, а тому встановити загальновизначений та єдино прийнятий рейтинг вихідних умов на шляху до фінансової глобалізації не вважається економічно обґрунтованим.

З одного боку, фінансова глобалізація сама по собі продукує додаткові переваги. З іншого боку, не викликає сумніву той факт, що потоки фінансового капіталу першочергово спрямовуються саме до тих країн, де розвиток фінансового сектору робить можливим більш активне та широке його використання за умови стабільного функціонування відповідних інституцій, що регулюють його діяльність. Стосовно більш широкого контексту, світовий економічний простір уже не поділений чіткими географічними кордонами, а одна й та ж сама країна може виступати активним гравцем не в одному регіональному угрупованні. Мінливість економічного середовища залежить від загальної політичної ситуації у світі, політико-правової стабільності кожної із країн – учасниць глобального ринку, психологічного чинника, що формується під впливом ринкових акторів, причетних до руху гарячих грошей, вартості робочої сили, сприятливих географічних умов для виробництва того

чи іншого товару, що має інноваційні риси, платоспроможного попиту та багатьох інших факторів.

Фундаментальна проблема досліджень регіональної інтеграції з наступними спробами формулювання узагальнюючих теорій полягає в тому, що не існує жодних загальнотеоретичних висновків щодо точного співвідношення витрат і вигод інтеграції, яка залежить від конкретних обставин. Вигоди від створення регіональних торговельних союзів збільшуватимуться відповідно до більш значного зниження тарифів у взаємній торгівлі, глибшого розходження в забезпеченості виробничими ресурсами і в інших факторах, які створюють порівняльні переваги та зменшення перешкод на шляху розвитку внутрішньорегіональної торгівлі відносно бар'єрів, які обмежують торгівлю з третіми країнами. Втрата ефективності, пов'язана зі зміною напрямів торгівлі, буде більшою відповідно до збільшення створених інтеграцією розходжень між тарифами у взаємній торгівлі і торгівлі з третіми країнами [8].

До сьогодні питання співвідношення фінансової відкритості та економічного зростання є предметом палких суперечок. Установлення зв'язків між економічним зростанням, прямими іноземними інвестиціями та портфельним інвестуванням є питанням відкритим як для теоретизування, так і для емпіричного моделювання. Дж. Айзенман, Й. Джинджарак та Д. Парк [1] намагались дослідити цей аспект у докризовий та післякризовий періоди на основі даних зі ста країн світу, беручи за відправну точку іманентну сучасному економічному розвитку рису – зростаючу інтегрованість емерджентних ринків до світової фінансової системи. З урахуванням цього можна зазначити три важливі тези: 1) між ПІІ та економічним зростанням є прямий і надзвичайно стійкий зв'язок, причому залежність не тільки від притоку, а й відпливу інвестицій; 2) залежність економічного зростання від ситуації з акціонерним капіталом є значно менш вираженою; 3) економічне зростання в докризовий період зовсім не залежало від короткострокового боргу (цей показник залежності дорівнює нулю) й є негативним протягом кризи.

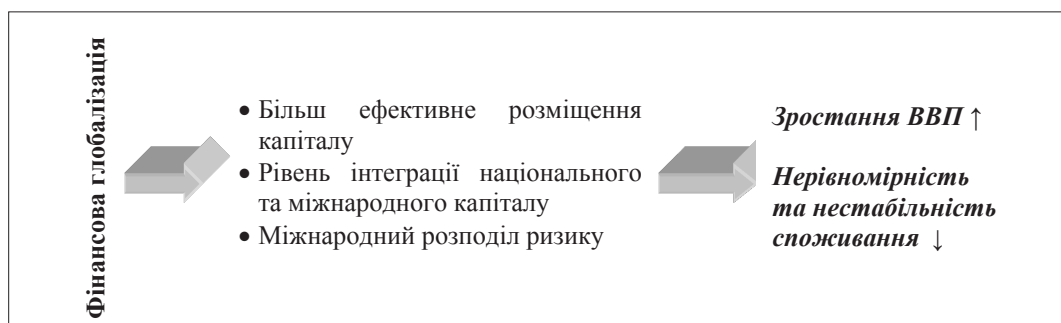

Рис. 4. Вплив фінансової глобалізації на макроекономічну стабільність (традиційні погляди)

Криза 2008 р. відновила інтерес до міжнародної фінансової інтеграції. На ринках, що розвиваються, волатильні потоки капіталу зумовили несприятливий і дестабілізуючий вплив на фінансову стабільність і економічне зростання. Хоча є різні точки зору з приводу впливу інвестицій на економічне зростання, загалом, доступ до іноземних заощаджень може сприяти економічному розвитку країн-реципієнтів. З іншого боку, доступ до більш широкого спектру інвестиційних можливостей може сприяти налагодженню більш ефективного інвестиційного процесу в країнах – джерелах інвестування. Однак це лише припущення. На практиці історичний досвід не може надати переконливі докази позитивного зв'язку між фінансовою інтеграцією та економічним зростанням. Навпаки, такі країни, як Китай та Індія, швидко зростають, незважаючи на доволі обмежений ступінь фінансової інтеграції. Крім того, фінансова інтеграція може викликати негативні темпи зростання і добробуту країни через наявність зовнішніх факторів і дестабілізуючих спотворень.

Дж. Айзенман, Й. Джинджарак та Д. Парк дослідили зв'язок між економічним зростанням і міжнародними потоками капіталу, поділяючи їх на прямі іноземні інвестиції, портфельні інвестиції, інвестиції в акціонерний капітал, а також короткострокову заборгованість [1]. При цьому автори ґрунтувались на обраних макроекономічних показниках, до яких зараховано: реальний ВВП на душу населення, ВНД на душу населення, заходи зі стабілізації обмінного курсу та монетарної політики, а також кількість та якість різних типів потоків капіталу. Головна мета моделювання полягала у пошуку систематичних закономірностей у відносинах між потоками капіталу і зростанням в епоху фінансової інтеграції.

Отримані результати довели, що потоки ПІІ позитивно пов'язані з економічним зростанням, особливо коли обмінний курс є стабільним, а грошово-кредитна політика – незалежною. На відміну від портфельних інвестицій та інвестицій в акціонерний капітал стандартні макроекономічні елементи управління є статистично значущими з очікуваними ознаками. Темпи зростання ВВП на душу населення є стійкими – ця залежна є позитивною і статистично значущою. При цьому існує конвергенція між країнами, адже початковий рівень ВНД на душу населення є неоднаковим (це зумовлює його негативне значення у нашій моделі). Це ще раз підкреслює розрив між багатими та бідними країнами. Чим більшою є фінансова глибина цієї системи, тим більш високими є темпи зростання. Також встановлено, що освіта позитивно впливає на рівень економічного зростання.

Дж. Айзенман, Й. Джинджарак та Д. Парк поділили вибірку на два п'ятирічні періоди: докризові роки (2001–2005 рр.) і кризові роки (2006–

2010 рр.), виокремлюючи важливість показника короткострокового зовнішнього боргу до ВВП як ще одного прояву «гарячих» потоків капіталу [1]. Виявлено, що саме в докризовий період спостерігаються незначні припливи ПІІ й інвестиції в акціонерний капітал, пов'язані з високим рівнем ВВП на душу населення, у той час як зв'язок з економічним зростанням є незначущим. У період кризи зв'язок між зростанням ВВП на душу населення, з одного боку, і прямими іноземними інвестиціями та інвестиціями в акціонерний капітал, з іншого боку, залишаються позитивними і значущими. Під час кризи, у період 2006–2010 рр., країни з більш слабкими фінансовими інститутами постраждали від короткострокових «гарячих» грошей у формі короткострокових кредитів і позик.

У ринків, що розвиваються, є стурбованість, що великі припливи капіталу будуть шкодити їхній фінансовій системі і реальній економіці. Історичний досвід свідчить про те, що в результаті надлишкові позики призводили до криз. Такі емпіричні результати є підтвердженням поширеної думки, що ПІІ є більш вигідним інструментом зростання, ніж інші типи фінансових потоків, такі як позики, тощо. В останні десятиліття деякі швидкозростаючі ринки країн, що розвиваються, особливо у Східній Азії, користувалися перевагами позитивного сальдо поточного рахунку. Це вкотре доводить, що основний прибуток від фінансової інтеграції полягає не в доступі до пулу іноземних заощаджень, а в отриманні доступу до іноземних факторів виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. Особливості зміни тенденцій у торгівлі в межах інтеграційних об'єднань під час і після кризи актуалізують проблему пошуку оптимального співвідношення внутрішньоорієнтованої та зовнішньоорієнтованої структури торгівлі, що суттєво знизило б уразливість країн-членів до шоків, що розповсюджуються її каналами. Водночас зустрічаються і поодинокі винятки, коли саме криза стає імпульсом для регіонального співробітництва. Так, міжурядові ініціативи з регіонального співробітництва почали відігравати значну роль у розвитку азійської економічної інтеграції тільки після фінансової кризи 1997–1998 рр., коли азійська модель розвитку пройшла через серйозне випробування. Дійсно, фінансова криза 1997–1998 рр. стала переломним моментом і найбільш значним фактором для запуску регіонального економічного і фінансового співробітництва між країнами Азії в останні кілька десятиліть [6, с. 495–496].

Результати емпіричного аналізу потоків капіталу в епоху фінансової кризи та інтеграції підтверджують необхідність для політиків розрізняти різні типи потоків капіталу. Хоча глобальна фінансова інтеграція з 1990 р. здійснюється як у формі ПІІ, так і через інші канали, тільки ПІІ має силь-

ний і надійний позитивний ефект на економічне зростання. Таким чином, у контексті обговорення посткризової ситуації на ринках, що розвиваються, актуалізується необхідність селективної та цілеспрямованої економічної політики. Внаслідок застарілих традицій та амбіцій держав об'єктивна глобальність та незмінно існуюча суб'єктивна парціальність, невміння людства виступати як єдиний планетарний суб'єкт стають однією з найзагрозливіших дисгармоній сучасності. Відповідно, у довгостроковому прогнозі ми маємо справу з відсутністю альтернативи співіснуванню та нарощуванням здатності окремих держав кооперуватися перед загрозами глобальних проблем, надаючи світу рис планетарного суб'єкту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Aizenman J. Capital flows and economic growth in the era of financial integration and crisis, 1990–2010 / Joshua Aizenman, Yothin Jinjarak, Donghyun Park // *Open Economies Review*, Springer, vol. 24(3), 2011. – P. 371–396 Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.nber.org/papers/w17502.pdf>.
2. Азроянц Э.А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / Э.А. Азроянц. – М. : Новый век, 2002. – 416 с.
3. Кальченко Т.В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень : [монографія] / Т.В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2006. – 248 с.
4. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / З.О. Луцишин. – К. : Друк, 2002. – 320 с.
5. Резнікова Н.В. Інтеграційні зрушення в загальному глобалізаційному процесі: висновки для України / Н.В. Резнікова, М.Ю. Рубцова // *Journal of Political Economy*. – 2007. – № 3. – С. 463–469.
6. Резнікова Н.В. Глобальна економічна взаємозалежність: сучасна парадигма та детермінанти модифікації : [монографія] / Н.В. Резнікова. – К. : ВІСТКА, 2013. – 456 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/1564>.
7. Резнікова Н.В. Вплив фінансової відкритості на економічне зростання країн: парадокси глобалізації / Н.В. Резнікова // *Украина и глобальная экономика: теория и практика хозяйствования* : мат. науч.-практ. конф. «Украина и глобальная экономика: теория и практика хозяйствования». – Симферополь : ДИАИПИ, 2010. – С. 53–59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=6CGCr6AAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=6CGCr6AAAAAJ:sSrBHYA8nusC.
8. Резнікова Н. Інтеграційний вектор України в умовах нового регіоналізму: ризики і труднощі / Н. Резнікова // *ЄвроАтлантика: часопис ін-ту ЄвроАтлантичного співробітництва*. – 2006. – № 1. – С. 63–65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=6CGCr6AAAAAJ&cstart=40&sortby=title&citation_for_view=6CGCr6AAAAAJ:M05iB0D1s5AC.
9. Чешков М.А. Смысл противостояния: не альтернативность, но вариабельность / М.А. Чешков // *МЭиМО*. – 2002. – № 6. – С. 24–30.